

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOLOŠKI FAKULTET
Broj: 01-2326
Nikšić, 7.09.2021.

Na osnovu člana 64 stav 2 tačka 8 Statuta, a u vezi sa članom 43 i 44 Pravila doktorskih studija Univerziteta Crne Gore, Vijeće Filološkog fakulteta na CXXVIII sjednici održanoj dana 07. 09. 2021. godine, donijelo je

ODLUKU

I

Prihvata se Izvještaj Komisije za ocjenu doktorske disertacije pod nazivom *Frazeologizmi u Njegoševim djelima i njihovi prevodni korespondenti na engleskom jeziku* kandidatkinje mr Jelene Mrkaić.

II

Predlažemo Senatu Univerziteta Crne Gore da prihvati disertaciju *Frazeologizmi u Njegoševim djelima i njihovi prevodni korespondenti na engleskom jeziku* kandidatkinje mr Jelene Mrkaić i imenuje Komisiju za odbranu doktorske disertacije u sastavu:

- Prof. dr Igor Lakić, Univerzitet Crne Gore
- Prof. dr Ana Pejanović, Univerzitet Crne Gore
- Prof. dr Marija Krivokapić, Univerzitet Crne Gore
- Prof. dr Rajka Glušica, Univerzitet Crne Gore
- Prof. dr Radmila Šević, Univerzitet u Novom Sadu

III

Prijedlog se dostavlja Centru za doktorske studije i Senatu Univerziteta Crne Gore na dalju proceduru.

 DEKANICA
Prof. dr Tatjana Jovović

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOLOŠKI FAKULTET

VIJEĆU FILOLOŠKOG FAKULTETA

Predmet: Izvještaj Komisije za ocjenu doktorske disertacije mr Jelena Mrkaić i imenovanje Komisije za odbranu

U skladu sa članom 43 Pravila o doktorskim studijama, predlažemo Vijeću Filološkog fakulteta da usvoji izvještaj Komisije za ocjenu doktorske disertacije *Frazeologizmi u Njegoševim djelima i njihovi prevodni korespondenti na engleskom jeziku* kandidatkinje mr Jelene Mrkaić, te da imenuje Komisiju za odbranu doktorske disertacije, u sastavu:

1. Prof. dr Igor Lakić, Univerzitet Crne Gore, predsjednik;
2. Prof. dr Ana Pejanović, Univerzitet Crne Gore, članica;
3. Prof. dr Marija Krivokapić, Univerzitet Crne Gore, članica;
4. Prof. dr Rajka Glušiuca, Univerzitet Crne Gore, članica;
5. Prof. dr Radmila Šević, Univerzitet u Novom Sadu, članica.

Komisija za doktorske studije:

Prof. dr Ljiljana Pajović Dujović

Prof. dr Neda Andrić

Prof. dr Tatjana Jovović

OCJENA DOKTORSKE DISERTACIJE

OPŠTI PODACI O DOKTORANDU	
Titula, ime, prezime	mr Jelena Mrkaić
Fakultet	Filološki fakultet
Studijski program	Engleski jezik i književnost (Nauka o jeziku)
Broj indeksa	2/11
MENTOR/MENTORI	
Prvi mentor	Prof. dr Radmila Šević Univerzitet u Novom Sadu, R. Srbija
Drugi mentor	Prof. dr Rajka Glušica Univerzitet Crne Gore, Crna Gora
KOMISIJA ZA PREGLED I OCJENU DOKTORSKE DISERTACIJE	
Prof. dr Igor Lakić, predsjednik komisije	Univerzitet Crne Gore, Crna Gora
Prof. dr Ana Pejanović, član komisije	Univerzitet Crne Gore, Crna Gora
Prof. dr Marija Krivokapić, član komisije	Univerzitet Crne Gore, Crna Gora
Prof. dr Rajka Glušica, član komisije	Univerzitet Crne Gore, Crna Gora
Prof. dr Radmila Šević, član komisije	Univerzitet u Novom Sadu, R. Srbija
Datum značajni za ocjenu doktorske disertacije	
Doktorska disertacija i Izvještaj Komisije dostavljen Biblioteci UCG	24. 06. 2021. godine
Javnost informisana (dnevne novine) da su Doktorska disertacija i Izvještaj Komisije dati na uvid	25. 06. 2021. godine
Sjednica Senata na kojoj je izvršeno imenovanje Komisije za ocjenu doktorske disertacije	20-21. 04. 2021. godine
Uvid javnosti	
U predviđenom roku za uvid javnosti bilo je primjedbi?	Nije bilo primjedbi
OCJENA DOKTORSKE DISERTACIJE	
<p>1. PREGLED DISERTACIJE</p> <p>1.1. Bibliografski podaci o disertaciji</p> <p>Mr Jelena Mrkaić predala je na ocjenu doktorsku disertaciju pod naslovom <i>Frazeologizmi u Njegoševim djelima i njihovi prevodni korespondenti na engleskom jeziku</i>. Razmatrana disertacija napisana je na 474 stranice i sastoji se od rezimea na crnogorskom i engleskom jeziku, predgovora, izvoda na crnogorskom i engleskom jeziku, sadržaja, pet poglavlja koja se odnose na uvod, istraživački dio i zaključak, spiska literature, priloga (Rječnik međujezičkih frazeoloških korespondenata), biografije autora i obaveznih formulara. Disertacija je u cjelosti napisana u skladu sa Pravilima doktorskih studija Univerziteta Crne Gore (član 39) u Microsoft Word programu, uz korišćenje automatskog sistema navođenja referenci i kreiranja bibliografije u skladu sa Chicago stilom. U radu se nalazi 540 tabela (538 primjera i 2 prikaza) i 41 histogram. Pored primarnih izvora (originalni tekst <i>Gorskog vijenca</i> prema kritičkom izdanju Radmila Marojevića iz 2005. godine i tri prevoda na engleski jezik: prevod Džejmsa Vajlsa iz 1930. godine, Daneta Mrkića iz 1985. i Vase Mihailovića iz 1997. godine, zatim originalni tekst <i>Luće mikrokozma</i> sa komentarima Anice Savić Rebac iz 1986. godine i tri engleska</p>	

prevoda: prevod Klarensa Meninga iz 1953. godine, Anice Savić Rebac iz 1957. i Žike Prvulovića iz 2002. godine, te originalni tekst pjesme *Noć skuplja vijeka* i njen prevod na engleski jezik Edvarda D. Goja iz 2007. godine) korištena je savremena i relevantna literatura koja je mahom na maternjem i engleskom, ali isto tako uključuje i reference publikovane na ruskom jeziku, te elektronski korpus engleskog jezika iWeb/BNC, brojne rječnike (štampana i elektronska izdanja), te internet izvore, što ukupno čini 159 bibliografskih jedinica.

Rad pripada oblasti leksikologije, odnosno frazeologije, traduktologije i kontrastivne lingvistike. Istraživanje je sprovedeno na korpusu frazeoloških jedinica ekscerpiranih iz *Gorskog vijenca*, *Luče Mikrokozma* i pjesme *Noć skuplja vijeka*, korespondenata datih jedinica u prevodnim verzijama, kao i frazeoloških jedinica koje u engleskom prevodu nastaju kao sastavni dio kompenzatornih mehanizama i prosedeća za smanjenje prevodne entropije, a obuhvata 438 analiziranih primjera. Pored kvalitativne analize koja se temelji na saznanjima iz više naučnih disciplina – frazeologije, translatoologije, korpusne, kognitivne, kontrastivne lingvistike i naučno utemeljene interpretacije Njegoševog djela, u radu se primjenjuju i metode statističke interpretacije i obrade podataka.

1.2. Sažetak disertacije

Prvo poglavlje ovog rada čine *Uvodne napomene* (str. 4–8) koje sadrže opšti pregled disertacije: opis i potrebe istraživanja, ciljeve, metodologiju, korpus, kao i strukturu disertacije prema cjelinama i poglavljima.

U poglavlju posvećenom teorijskim osnovama (*Teorijske osnove*, str. 8–48) razmatra se status frazeologije u okviru leksikologije i nauke o jeziku uopšte, definicije, zadaci, pojam frazeološke jedinice, problematika strogog određivanja dometa i okvira discipline, kao i kratak pregled njenog istorijskog razvoja. Nadalje, daje se prikaz osnovnih operativnih modela u teoriji prevodenja sa posebnim osvrtom na prevodenje frazeoloških jedinica – razmatraju se osnovni problemi prevodenja frazeologije, njihovi uzroci, načini prevodenja frazeoloških jedinica i kriterijumi za određivanje adekvatnosti i stepena ekvivalencije prevodnih rješenja. Pored toga, daje se i kraći osvrt na „kulturološki okret” u frazeologiji i translatoologiji osamdesetih godina 20. vijeka i prikaz različitih dimenzija kulture koje se reflektuju u semantici frazeoloških jedinica. U okviru ove cjeline razmatraju se i neke od specifičnosti Njegoševe frazeologije i jezika uopšte.

Centralni dio rada čini treće poglavlje pod naslovom *Analiza prevodnih rješenja frazeoloških izraza u djelima Gorski vijenac, Luča Mikrokozma i Noć skuplja vijeka* (str. 48–344) u kojem se iznose rezultati sprovedenog istraživanja, tj. analiziraju prevodni korespondenti ekscerpirani iz paralelnog književnog korpusa. U ovom poglavlju se, na osnovu uvida u korpus i ključna djela svjetske i domaće literature koja se bave teoretskim aspektima frazeologizama i prevodenja, te književno-jezičkim osobenostima Njegoševog jezika, razmatra problematika prevodenja frazeoloških jedinica sa crnogorskog na engleski jezik, pri čemu osnovne segmente analize frazeološkog sloja u paralelnom književnom korpusu čine: utvrđivanje stepena prevodivosti frazeoloških jedinica originala sa posebnim osvrtom na problematiku prevodenja kulturno-specifičnih i autorski modifikovanih izraza, identifikacija prevodilačkih strategija, rasvjetljavanje potencijalnih problema pri prenošenju frazeološkog sloja iz polaznog u ciljni jezik, određivanje stepena ekvivalentnosti prevodnih korespondenata s obzirom na formalnu i semantičku strukturu jedinica, tj. klasifikacija prevodnih rešenja i njihova kvalitativna i kvantitativna analiza, te

ukazivanje na primjere i uzroke neadekvatnih prevoda i formulisanje potencijalnih prevodnih rješenja. Polazeći od modela strukturno-žanrovske podjele frazeologizama koji je preuzet od Ane Pejanović (2010), vrši se analiza prevodnih korespondenata izvornih jedinica za svaki žanr ponaosob, pri čemu su radi sistematičnosti prikaza i uporedivosti dobijenih podataka frazeološki žanrovi uslovno podijeljeni u dvije kategorije: referencijalni i komunikativni frazeologizmi. Iz istih razloga su okviru prve kategorije jedinice razvrstane prema stepenu složenosti strukture i idiomatičnosti, počevši od dvikomponentnih izraza nižeg stepena idiomatičnosti, odnosno stalnih epiteta, preko parcijalno idiomatičnih i potpuno idiomatičnih izraza kompleksnije strukture, tj. ustaljenih poređenja i idioma. U okviru kategorije komunikativnih frazema jedinice su takođe razvrstane po strukturnom obliku: od sintagmatskih do jedinica rečenične strukture, tj. od uzrečica do poslovice. Potrebno je napomenuti da se ispitivanje jedinica iz paralelnog književnog korpusa vrši se na nivou prevodne, a ne kontrastivne analize datih korespondenata, u onom obimu u kome se sama translatologija može posmatrati nezavisno od kontrastivne lingvistike. Drugim riječima, kategorije frazeoloških ekvivalenata ne posmatraju se kroz prizmu sistemske, već prevodne ekvivalencije koja se kao takva u velikoj mjeri oslanja na kontekst u kome se upoređivane jedinice javljaju. Izuzetak predstavlja grupa, tj. uporedni korpus izraza sa somatskom sastavnicom koji nam zbog reprezentativnog broja primjera omogućava da u određenom stepenu kontrastiramo korespondente, tj. ostvarimo uvid u načine konceptualizacije i metaforizacije polazne i dolazne „forme”, te se u tom smislu u okviru ovog poglavlja formulišu zaključci koji mogu predstavljati određeni doprinos na polju uporedne idiomatike. Još jedan značajan aspekt koji će biti uključen u istraživački postupak prilikom analize korpusa biće i vremenska distanca koja postoji između nastanka izvornih tekstova i njihovih prevoda na engleski jezik, te između različitih verzija prevoda nastalih između 1930. i 2007. godine. Dakle, predmetna disertacija podjednako se bavi semantičko-leksikološkim aspektima frazeologizama u crnogorskom i engleskom jeziku, kao i translatološkim problemima prisutnim u prenošenju kanoničkih tekstova između dva jezika koji, mada spadaju i istu indoevropsku porodicu jezika, nisu ni genetski tijesno povezani, niti kulturološki bliski.

U četvrtom poglavlju pod naslovom *Kompenzatorni mehanizmi i prosedei za smanjenje prevodne entropije* (str. 344 – 401) daje se pregled opštih prevodnih mehanizama kompenzacije, tj. analiziraju se prevodilački prosedei za smanjenje entropije u okviru leksičkog, odnosno frazeološkog segmenta *Gorskog vijenca*, *Luče Mikrokozma* i pjesme *Noć skuplja vijeka*. Drugim riječima, u okviru date cjeline razmatraju se traduktološke tehnike putem kojih se u ciljnom jeziku nadoknađuju odstupanja od izvornog teksta. Bilo da se radi o tzv. lakunama, tj. deficitu ekvivalentnog pojma ili izraza u jeziku prevoda, određenim semantičkim ili stilskim transformacijama, lingvo-kulturološkim specifičnostima razmatranih jedinica, odnosno vanjezičkim činiocima karakterističnim za različite kulturno-jezičke zajednice, prevodioci koriste niz mehanizama kako bi uspostavili zadovoljavajući stepen ekvivalencije, tj. smanjili entropiju koja neminovno nastaje okviru prevodnog procesa kao rezultat interakcije različitih segmenata izvornog i ciljnog teksta. Budući da su u centralnom dijelu rada, u okviru analize prevodnih korespondenata već obuhvaćeni primjeri kalka/pozajmljenica, mehanizama modulacije/redistribucije i, u izvjesnom broju primjera, intratekstualne eksplicitacije/implicitacije, fokus je u datom

poglavljju primarno na na prevodnim supstitutima i pregledu vantekstualnih objašnjenja, tj. primjedbi prevodioca.

Završnu cjelinu čini poglavlje u kojem se sumiraju glavni nalazi svih pojedinačnih istraživačkih cjelina – *Zaključna razmatranja* (str. 401 – 433). U ovom poglavljju se na osnovu analize prevodnih korespondenata iz prethodnih poglavlja i dobijenih kvantitativnih i kvalitativnih podataka formulišu zaključci koji se prvenstveno odnose na odabir globalne prevodilačke strategije, metoda i postupaka prilikom prenosa frazeoloških jedinica, uz poseban osvrt na načine transponovanja onog dijela jezičkog materijala koji sadrži elemente nacionalnog i kulturološkog kolorita. U tom smislu pokušavaju se utvrditi i invarijantne i varijabilne semantičke vrijednosti i načini postizanja optimalne prevodne ekvivalencije, kako za jedinice obuhvaćene korpusom u globalu, tako i za pojedinačne prevodne verzije, tj. prevodioce. Budući da korpus uključuje tematski raznorodna djela, te prevode nastale u različitim epohama, u ovom poglavljju je dat osvrt na načine tretiranja frazeoloških jedinica u zavisnosti od prirode samog djela, a razmatra se i hipoteza o retradukciji prema kojoj je prvi prevod uvijek u najvećoj mjeri domestikujući, dok je poslednji usmjeren ka egzotizaciji. Takođe, formulišu se zaključci u odnosu na razlike u transponovanju jedinica u zavisnosti od pripadnosti različitim frazeološkim žanrovima, upućuje se na faktore koji pomenute razlike uslovljavaju, ukazuje na primjere neadekvatnog prevoda, te se pokušavaju utvrditi uzroci i formulisati moguća rješenja.

U *Prilogu* disertaciji dat je *Rječnik međujezičkih frazeoloških korespondenata* (str. 444–458) koji predstavlja svojevrsan sažetak jednog od aspekata analize u trećem poglavljju koji se odnosi na formulisanje potencijalnih prevodnih rješenja. Ukoliko se izuzmu jedinice bez strukturno-semantičkih ekvivalenata koje su obrađene u okviru cjeline *Bez ekvivalentna leksika* i koje se kao takve prevode nefrazeološkim sredstvima, za frazeologizme obuhvaćene korpusom se na osnovu sprovedene analize u odnosu na poklapanje semantičkih, formalno-gramatičkih i pragmatičkih parametara, kao i frekvencije u elektronskom korpusu iWeb/BNC daje pregled mogućih intrajezičkih parova, uz poseban osvrt na međujezičke paronime koji se nerijetko javljaju i kao primjeri neadekvatnog prevoda u navedenom korpusu.

Na osnovu datog pregleda može se utvrditi da je disertacija strukturirana na sistematičan i logičan način, uz tematski i analitički dobro koncipirana, povezana i razrađena poglavlja i cjeline.

2. VREDNOVANJE DISERTACIJE

2.1. Problem

Polazeći od stanovišta da prevod u najširem smislu predstavlja svojevrsnu rekodifikaciju, tj. transfer kulturnih i jezičkih kodova, osnovni problem koji se razmatra u datoj disertaciji jeste način tretiranja frazeoloških jedinica u prevodu, naročito onih koje su u svojoj biti kulturno-specifične za sredinu u kojoj izvorna djela nastaju, i čiji prenos tokom prevodne operacije može rezultirati gubitkom ili umanjnjem vrijednosti određenih značenjskih komponenti. Drugim riječima, u radu se razmatra problem jezičkog i kulturološkog transfera frazeoloških jedinica koje po svojoj prirodi predstavljaju segment leksikona u koji su utkane odlike identiteta, mentaliteta, vjerovanja i običaja jedne zajednice, tj. u kome različiti načini konceptualizacije i specifičnosti kulturne i jezičke zajednice naročito dolaze do izražaja.

Na osnovu pregleda osnovnih translatoloških operativnih modela predstavljenih u drugom poglavlju može se zaključiti da transfer frazeoloških izraza sam po sebi predstavlja jedan od najvećih izazova i najtežih zadataka teorije i prakse prevođenja: teškoće pri prevođenju frazeologizama višestruke su, a proističu iz njihovih osnovnih svojstava, tj. činjenice da su frazeologizmi, pored toga što ih odlikuje globalno, odnosno jedinstveno frazeološko značenje koje se ne može rekonstruisati na osnovu značenja komponenti koje ulaze u njegov sastav, istovremeno i jedinice koje podrazumijevaju i određene kulturne, ekspresivne i stilske konotacije koje u njihovoj sveukupnosti i sadejstvu treba prenijeti u jezik prevoda. Kako međujezička (frazeološka) ekvivalencija direktno zavisi od podudaranja načina prenosa značenja – metaforičkog ili metonimijskog u izvorniku i jeziku cilju, ovakva vrsta transfera izvan granica kulture izvornika dodatno je otežana ukoliko postoji (značajnija) asimetrija između izvorne i ciljne kulture, tj. ukoliko se prevodi na jezik koji je, kao engleski u našem slučaju, genetski udaljen i razvija se u sasvim drukčijem socio-kulturološkom okviru. Upravo se u datoj kulturološkoj i jezičkoj distanci ogleda suštinska razlika koja će se ispoljiti u pristupu i opsegu ove disertacije u odnosu na već postojeće studije nastale na materijalu prevoda *Gorskog vijenca* na ruski kao bliskosrodni slovenski jezik (Pejanović, 2010), kao i njena neophodnost i značaj u smislu pronalazanja rješenja za transponovanje kulturoloških implikacija na nivou prevoda između dva daleko manje srodna jezika i kulture. U tom smislu, aktuelnost teme sagledavamo u svijetlu promjene naučne paradigme u okviru teorije o prevođenju, tj. u prvom redu pomjeranja fokusa sa komunikaciono-funcionalističkog na tzv. kulturološki model, dok se originalnost prvenstveno vezuje za činjenicu da prevodna frazeologija na relaciji crnogorski - engleski jezik predstavlja oblast koja do sada nije bila predmet lingvističke pažnje i obrade u Crnoj Gori, te da su jedinice koje sačinjavaju korpus ekscerpirane iz tematski raznorodnih djela, te prevoda i retradukcija koje nastaju u različitim epohama. Osnovni problemi koji se razmatraju u disertaciji, kao i značajniji aspekti i rezultati istraživanja obrađeni su u studijama i referatima autora objavljenim u međunarodnim časopisima i izloženim na prestižnom Međunarodnom naučnom skupu „Njegoševi dani“. U tom smislu, prethodno objavljeni radovi prvenstveno obuhvataju studije koje reflektuju pristup proučavanju frazeologizama sa stanovišta utemeljenosti u kulturi, tj. kao jedinica koje zahvaljujući svojoj strukturi omogućavaju uvid u načine skladištenja i prenošenja „kulturnog pamćenja“ u vidu metafora i lingvokulturološke specifičnosti iz ugla prevodne analize te radove u kojima se analiziraju vrste i nivoi međujezičke frazeološke ekvivalencije i tipologija prevodnih rješenja sa implikacijama za leksikografsku obradu.

2.2. Ciljevi i hipoteze disertacije

Kandidatkinja je uspješno ostvarila postavljene opšte ciljeve disertacije kroz opsežnu i metodološki utemeljenu studiju koja je za rezultat imala iscrpan opis strategija prevodnog transfera frazeološkog segmenta leksikona najznačajnijih Njegoševih poetskih djela na relaciji crnogorski - engleski jezik, utvrđivanje i definisanje faktora koji mogu uticati na odabir globalne prevodilačke strategije i identifikaciju modela za transponovanje kulturoloških implikacija između dva genetski udaljena jezika koja se razvijaju u posve različitom kulturološkom okviru.

Pored navedenih opštih, izdvojilo se i više uzajamno povezanih posebnih ciljeva disertacije koji su podrazumijevali utvrđivanje razlika u primjeni prevodilačkih strategija u

odnosu na različite strukturno-semantičke žanrove i različite prevodne verzije uzimajući u obzir prirodu izvornih tekstova, kao i vremensku distancu između nastanka originala, prevoda i pojedinačnih retradukcija za šta se direktno veže i potvrđivanje, tj. opovrgavanje hipoteze o retradukciji, utvrđivanje invarijantnih i varijabilnih semantičkih vrijednosti u prevodu, i što je izuzetno značajno uzimajući u obzir nezanemarljiv broj neadekvatnih prevoda, formulisanje prevodnih rješenja, tj. pronalaženje prevodnih supstituta i funkcijsko-komunikacijskih ekvivalenata.

Na osnovu adekvatno definisanog predmeta, naučnog problema i ciljeva istraživanja predmetne disertacije, kandidatkinja je korektno definisala i obradila u radu sljedeće uzajamno povezane hipoteze istraživanja:

H1. Imajući u vidu tematsku i leksičku raznorodnost analiziranih Njegoševih djela, u prvom redu *Luče Mikrokozma* kao spjeva metafizičko-religioznog karaktera i *Gorskog vijenca* kao svojevrzne epske rekonstrukcije crnogorskog socio-kulturološkog koda, očekuje se da će u *Gorskom vijencu* frazeologija biti daleko bogatija, sa formalno-žanrovskog stanovišta raznovrsnija i u najvećem svom dijelu kulturološki markirana.

H2. Usljed pomenute lingvokulturološke specifičnosti jedinica, kao i zbog zastupljenosti kreativnih autorskih modifikacija izraza, očekuje se da će biti ustanovljen značajan broj primjera defrazeologizacije izraza, tj. pojave koja se manifestuje kao tumačenje frazeološke jedinice u smislu slobodnog spoja riječi, a koja proističe iz prevodiocčevog nedovoljnog poznavanja frazeološkog sloja izvornog jezika, naročito onog njegovog dijela koji je kulturološki predodređen.

H3. Razlike u strukturi i prirodi samih jedinica odraziće se u značajnoj mjeri na odabir globalne prevodilačke strategije, odnosno zastupljenost egzotizacije ili domestikacije tj. čuvanja autentičnosti izvornika nasuprot podređivanju sistemu ciljnog jezika i kulture, pri čemu će se pri prevodu frazeološkog sloja *Gorskog vijenca* primjenjivati postranjujuća, a pri prevodu jedinica iz *Luče mikrokozma* i *Noć skuplja vijeka* domestikujuća strategija. U skladu sa navedenim, očekuje se:

H3a da će udio frazeološkog prevoda biti daleko veći za jedinice ekscerpirane iz *Luče Mikrokozma* u odnosu na frazeologiju *Gorskog Vijenca*.

H3b da će u prevodnim verzijama *Luče Mikrokozma* dominirati iznalaženje domaćih ekvivalenata, mehanizmi supstitucije, adaptacije i intratekstualne eksplicitacije.

H3c da će u prevodnim verzijama *Gorskog vijenca* dominirati kalkiranje, opisan prevod, neologizmi, prenošenje pojmova koji označavaju kulturno-specifične realije u neizmijenjenom obliku, „specifikacija” u vidu intratekstualnih i ekstratekstualnih pojašnjenja, a javiće se i značajan broj primjera bukvalnog prevoda.

H3d da će u strukturi frazeološkog prevoda jedinica (u prvom redu *Gorskog vijenca*) dominirati frazeološki analozi, tj. relativni ekvivalenti, dok će broj apsolutnih ekvivalenata u prevodnom korpusu biti znatno niži.

H3e da će u strukturi nefrazeološkog prevoda dominirati doslovan prevod, tj. kalkiranje.

H3f da će u skladu sa prethodno iznijetim pomoćnim hipotezama u odnosu na semantičke slojeve koji se u prevodu javljaju kako invarijantni, tj. koji se postavljaju kako prioritet i varijabilni, odnosno oni koji se nešto slobodnije tretiraju i adaptiraju, prevodioci dati primat denotativnom značenju.

H4. Pored pomenutih parametara, tj. prirode samog djela i kulturno-jezičke distance koju

je u prevodu potrebno prevazići, na odabir prevodilačke strategije mogu uticati i traduktološke tendencije određene epohe, te se, imajući u vidu vremensku distancu između nastanka prevoda i retradukcija, mogu očekivati značajnije varijacije u pojedinačnim verzijama. U skladu sa tim, pretpostavlja se:

H4a da hipoteza o retradukciji prema kojoj je prvi prevod uvijek u najvećoj mjeri domestikujući, dok je posljednji usmjeren ka egzotizaciji neće biti potvrđena.

Kroz kvalitativnu analizu sprovedenu u centralnom dijelu rada, kao i kvantitativne podatke koji potkrijepljuju sumirane zaključke istraživanja u završnom poglavlju, kandidatkinja je verificovala postavljene hipoteze.

2.3. Metode istraživanja i relevantne naučne discipline

Prilikom analize paralelnog književnog korpusa korišćena su saznanja i metode više naučnih disciplina. Osnovna disciplina je leksikologija, tj. frazeologija na čijim se osnovama temelji tumačenje statusa frazeoloških jedinica i njihova strukturna podjela. U tom smislu, kako bi se izbjegle određene nedoumice koje proizilaze iz terminološke neusaglašenosti u frazeološkoj literaturi, naglasićemo da se pod pojmom frazeološke jedinice (frazeologizma) u ovom radu podrazumijevaju polileksične jedinice čvrste i ustaljene strukture koje se ne stvaraju u govornom činu već se reprodukuju u gotovom obliku, a koje karakteriše leksikalizovano (frazološko) značenje, ekspresivnost i slikovitost. Podaci o frekvenciji prevodnih korespondenata koji se koriste kao jedan od kriterijuma utvrđivanja frazeologičnosti dobijeni su primjenom metoda korpusne lingvistike. Na saznanjima iz teorije prevođenja zasniva se klasifikacija prevodnih rješenja i utvrđivanje stepena i nivoa međujezičke ekvivalencije, utvrđuju se modeli transponovanja kulturoloških implikacija, definišu invarijantne i varijabilne semantičke vrijednosti, vrste prevodilačkih mehanizama kompenzacije i u konačnom definiše globalna prevodilačka strategija. Identifikacija i tumačenje pojedinih frazeoloških obrta u velikoj mjeri se bazira na dometim naučno utemeljene interpretacije Njegoševog jezika i djela. Kako međujezička ekvivalencija direktno zavisi od podudaranja načina prenosa značenja – metaforičkog ili metonimijskog, prilikom utvrđivanja stepena ekvivalencije se u velikoj mjeri oslanjamo i na teorijske postavke kognitivne lingvistike, tj. konceptualne analize. Budući da je translatoologija neraskidivo povezana sa kontrastivnom lingvistikom, to se u radu neizbježno primjenjuju i metode ove discipline, pri čemu se za svaki tematski ili strukturni blok jedinica sa reprezentativnim brojem primjera pokušavaju izvoditi zaključci u odnosu na sistemsku korespondenciju koja je u domenu kontrastivne idiomatike.

2.4. Rezultati disertacije i njihovo tumačenje

U ovom dijelu izvještaja osvrnućemo se na najznačajnije rezultate disertacije na teorijskom i empirijskom planu. U uvodnim poglavljima kandidatkinja je uspješno obradila relevantnu literaturu na polju traduktologije, frazeologije i naučno zasnovane interpretacije Njegoševog djela, čime je jasno i precizno definisan teorijski okvir istraživanja. Naročito je značajan osvrt na pristupe proučavanju frazeoloških jedinica u svijetlu njihovog odnosa sa kulturom koji u recentnoj frazeološkoj literaturi zauzimaju daleko više prostora u odnosu na ispitivanje strukturno-semantičkih aspekata frazeoloških jedinica u okviru strukturalističkog pristupa. Budući da istraživanja u čijem je primarnom fokusu kulturni sadržaj frazeoloških jedinica polaze ulavnom od kognitivne perspektive, tj. nastoje da utvrde na koji se način površinska struktura (figuratívno/aktívno značenje)

povezuje sa dubinskom/konceptualnom strukturom (motivaciona baza), njihova prednost je mogućnost da se po strani stave sve razlike koje nastaju pri proučavanju frazeoloških jedinica na sinhronom/dijahronom planu, a da se u centru pažnje nađe kulturni sadržaj koji je u njihovoj osnovi. U tom smislu se u predmetnoj disertaciji ukazuje na stepen utemeljenosti analiziranih frazeoloških jedinica u kulturi i semantički nivo za koji se vezuju kulturne konotacije u odnosu različite na strukturno-semantičke vrste, kao i dimenzije kulture koje se reflektuju u frazeološkom značenju.

U trećem, centralnom poglavlju rada, predstavljeni su rezultati ostvareni na empirijskom planu u odnosu na prethodno ustanovljene frazeološke žanrove, strukturu rada i postavljene ciljeve i hipoteze. Značajni rezultati koji su predstavljeni u okviru analize **referencijalnih frazeologizama** obuhvataju:

– u kategoriji stalnih epiteta: analizu kulturno-jezičkog relativizma u odnosu na kategorizaciju i konceptualizaciju boja, te način metaforičkog i metonimijskog transponovanja svojstava određenih boja za korpusom obuhvaćene jedinice; definisanje postupaka za prenošenje kulturno-specifičnih realija u okviru prevodne operacije - kako u smislu njihovog zadržavanja u prevodu, tako i u smislu supstitucije; analizu prevoda jedinica kod kojih frazeološka motivacija počiva na „emblemima”, tj. svojevrsnim kulturnim stereotipima, odnosno semima kolektivne ekspresije.

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da i u kategoriji stalnih epiteta postoje frazeologizmi izrazite kulturološke specifičnosti, tj. izrazi koji predstavljaju jedinice u toj mjeri utemeljene u kulturi da njihovo transponovanje u jezik prevoda zahtijeva angažovanje različitih prevodilačkih kompetencija i menevara, ali da i pored toga pronalazjenje frazeoloških, tj. funkcijsko-komunikativnih korespondenata katkada izgleda teško ostvarljivo. Na osnovu strukture prevodnih rješenja, tj. učestalosti direktnog prenošenja jedinica koje rezultira doslovnim ili bukvalnim prevodom, može se zaključiti da su se prevodioci opredijelili za egzotizujuću strategiju koja podrazumijeva direktno (tj. doslovno) prevođenje, zadržavanje forme i kulturoloških elemenata originala i „specifikacija” u vidu intratekstualnih i ekstratekstualnih pojašnjenja. Ekvivalencija se, dakle, prvenstveno ostvaruje na referencijalnoj ravni, dok se konotativno značenje i stilski obojenost, uslovno rečeno, javljaju kao varijabilne semantičke vrijednosti. Jedna od značajnijih zamjerki odnosi se na izostanak, tj. nedovoljnu zastupljenost eksplicitacionih manevara što je rezultiralo velikim brojem primjera bukvalnog prevoda i neobičnih kalkova koje receptor prevoda teško može razumjeti na pravi način.

– u kategoriji idioma u kojoj su jedinice usljed reprezentativnog broja i raznovrsnosti analiziranih primjera razvrstane prema porijeklu kulturnih slojeva u značenju i (socio)kulturnoj motivaciji na jedinice koje reflektuju univerzalne nasuprot idiosinkratičkim informacijama, dobijeni rezultati odnose se na: načine transponovanja tzv. internacionalne frazeologije; načine prevođenja frazeologizama koje u jeziku cilju imaju formalno-značenske korespondente i uporednu analizu jedinica koje se razlikuju po opsegu značenja, stilskim implikacijama i kontekstnoj upotrebljivosti, ili predstavljaju primjere međujezičkih paronima; načine prenošenja kulturnospecifičnih jedinica za koje u jeziku cilju postoje prevodni supstituti, uz osvrt na prevodne modele karakteristične za domestikujuću/egzotizujuću strategiju; kao i načine tretiranja bezekvivalentne leksike u prevodu u zavisnosti od toga da li u ciljnoj kulturi postoje isti ili slični koncepti koji su drukčije leksikalizovani, ili se radi o jedinicama koje reflektuju neki idiosinkratički aspekt

kulture izvornika.

Budući da idiomi predstavljaju najbrojniju i najraznovrsniju kategoriju među frazeološkim žanrovima, pa su samim tim za navedene primjere izvornih jedinica posvjedočena i različita prevodna rješenja, analiza idioma i njihovih prevodnih supstituta nam omogućava detaljniji uvid u načine odabira prevodilačkih modela i kako na iste utiču kulturološka obojenost izraza nasuprot univerzalnosti (tj. rasprostranjenosti u velikom broju jezika), motivisanost značenjem komponenata tj. „prozimost”, te sličnosti i razlike u načinima metaforizacije i leksikalizacije u izvorniku i jeziku cilju. U strukturi prevodnih rješenja zastupljene su sve kategorije prevoda: frazeološki, koji se manifestuje kao adekvatan (ekvivalenti i analozi) i neadekvatan (prividna ekvivalencija tj. lažni prijatelji, kao i izrazi različitog semantičkog sadržaja), doslovan (sa ili bez ekstratekstualnih objašnjenja), opisan, bukvalan, leksički i nulti. Ukoliko se izuzmu kategorije tzv. internacionalnih idioma koji su mahom prevedeni (apsolutnim) ekvivalentima i tzv. frazeološke praznine gdje se kalkiranje u velikoj mjeri nameće kao najoptimalniji izbor, struktura prevodnih supstituta ukazuje na to da su se prevodioci uglavnom opredjeljivali za nefrazeološka sredstva, tj. opisan i doslovan prevod, odnosno za postranjujuću prevodnu strategiju. Na osnovu istih podataka može se doći do zaključka da nema značajnijih razlika po pitanju varijabilnih i invarijantnih semantičkih vrijednosti, kako u odnosu na kategoriju stalnih epiteta, tako i među pojedinačnim prevodima. Još jedan od značajnijih rezultata istraživanja predstavljenih u okviru date kategorije odnosi se na uporednu analizu korpusa idioma sa somatskom sastavnicom. S obzirom na to da se radi o jedinicama visoke frekventnosti i univerzalnog karaktera, tj. rasprostranjenosti u jezicima svih govornih zajednica, uporedna analiza somatske frazeologije može predstavljati reprezentativan pokazatelj vrste odnosa koji na jezičkom planu uspostavljaju izvornik i ciljni jezik. Imajući u vidu takvu prirodu somatskih frazeologizama, u ovom segmentu analize utvrđuju se (ne)podudaranja u pogledu načina metaforičke i metonimijske konceptualizacije u izvorniku i jeziku prevoda, te se dobijeni rezultati mogu tumačiti u svjetlu doprinosa uporednoj idiomatici.

– u kategoriji poredbenih frazeologizama: identifikaciju specifičnosti u pogledu ocjenjivanja vanjezičke stvarnosti i različitih prototipa koji su zasnovani na psihološkim predstavama o određenim pojavama, kao i načine prevođenja ovih jedinica u zavisnosti od toga da li se radi o kulturno specifičnim i kulturno markiranim, ili jedinicama bez izrazite lingvokulturološke pozadine.

Dobijeni rezultati upućuju na zaključak da poredbeni frazeologizmi, uopšteno gledano, predstavljaju značajan izvor pri proučavanju različitih kulturnih stereotipa i metaforičkih modela reflektovanih u frazeološkim jedinicama. Analiza prevodnih supstituta za jedinice ovog žanra u najvećoj mjeri ukazuje na odsustvo (među)jezičkog izomorfizma, tj. na različite načine kategorizacije i metaforičke konceptualizacije određenih pojava u izvorniku i jeziku cilju, te na različite načine leksikalizacije koncepata koji su kulturološki uslovljeni. Specifičnosti u pogledu ocjenjivanja vanjezičke stvarnosti koje se reflektuju u (ne)podudaranju metaforičke i metonimijske konceptualizacije uzrokuju nižu zastupljenost međujezičkih formalno-značenjskih ekvivalenata, što se dalje, kada je prevodna ekvivalencija u pitanju, manifestuje u vidu poteškoća kako prilikom semantizacije, tako i prilikom pronalaženja prevodnih supstituta. Struktura prevodnih rješenja za poredbene frazeologizme gdje je najzastupljeniji doslovan prevod u tom

smislu predstavlja logičan ishod, ali svakako treba istaći i da dijelom nastaje kao rezultat odabira (egzotizujuće) prevodne strategije. Naime, na osnovu analize izvjesnog broja posvjedočenih primjera može se utvrditi da se prevodioci opredjeljuju za doslovan prenos ustaljenih poređenja i onda kada se u jeziku cilju mogu naći odgovarajući supstituti, tj. funkcijsko-komunikacijski ekvivalenti. To dalje ukazuje na isti odnos varijabilnih i invarijantnih semantičkih vrijednosti kao i kod prethodno analiziranih frazeoloških žanrova.

Značajni rezultati koji su predstavljeni u okviru analize komunikativnih frazeologizama obuhvatalju:

- za kategoriju uzrečica: načine prenošenja datog frazeološkog segmenta u ciljni jezik, kao i izvjesne probleme vezane za semantizaciju i dekomponovanje izraza.

Od svih frazeoloških žanrova, u kategoriji uzrečica posvjedočen je najveći udio frazeološkog prevoda, što uporedo ukazuje i na najmanji broj kulturno-specifičnih jedinica. Istovremeno, u strukturi prevodnih rješenja zastupljene su sve kategorije prevoda – frazeološki (ekvivalenti, analozi, zamjena frazeološkom jedinicom različitog značenja), doslovan, opisan, bukvalan i nulti, što upućuje na zaključak da struktura rješenja nije rezultat opredjeljenja prevodioca za odomaćujuću strategiju, već nastaje zbog relativno niske zastupljenosti kulturnospecifičnih izraza u okviru date kategorije. Kako uzrečice predstavljaju kategoriju sa najvećom zastupljenošću adekvatnog prevoda, kako frazeološkog, tako i opisnog, tj. doslovnog, tako je i većina značenjskih i stilskih implikacija izraza uspješno prenešena u ciljni jezik. Analiza postojećih korespondenata pokazala je da se poteškoće pri transponovanju ovog segmenta frazeologije u jezik prevoda većinom vezuju za semantizaciju i dekomponovanje izraza (npr. uzrečice sa priloškom komponentom *prazno*), a rjeđe za pronalaženje prevodnih supstituta.

- za kategorije kletvi i zakletvi: načine prevođenja datih jedinica, kao i načine putem kojih se razlike koje između polaznog i ciljnog jezika postoje na strukturnom planu žanra mogu reflektovati na tumačenje i uspješan prevod jedinica.

Budući da komunikativni frazeologizmimi sami po sebi predstavljaju jedan vid socijalne interakcije i samim tim oslikavaju upravo tu dimenziju kulture, u njima se najbolje reflektuje sistem vrijednosti jedne zajednice, sociokulturološke norme, etičke kategorije i sl. Imajući u vidu datu lingvokulturološku specifičnost velikog broja jedinica u okviru ove kategorije, struktura prevodnih rješenja u kojoj je doslovan prevod dominantan u skladu je sa očekivanom, a odabir egzotizujuće prevodne strategije se u značajnoj mjeri nameće sam po sebi. Problemi prilikom prevoda ovakvih jedinica, sudeći prema izvršenoj analizi, vezuju se kako za semantički sadržaj i kulturološke konotacije, tako i za specifičnu formalno-gramatičku strukturu samih jedinica. U strukturi rješenja značajan udio imaju i frazeološki korespondenti, s tim što takvi supstituti odgovaraju izvornim jedinicama bez izrazite lingvokulturološke pozadine. Budući da se prevodna entropija uglavnom odnosi na stilske i kulturološke implikacije, odnos varijabilnih i invarijantnih semantičkih vrijednosti i u okviru date kategorije ostaje nepromijenjen.

- za kategorije izreka i poslovice: načine transponovanja datih žanrova u jezik prevoda, mogućnost upotrebe univerzalnih strukturnih modela i tzv. poslovičnih markera u prevodu, te uticaj autorskih modifikacija na pravilno tumačenje i prevod izraza.

Prevodna rješenja u okviru kategorija poslovice i izreka na dobar način ilustruju problematiku pravilne semantizacije i/ili pronalaženja prevodnih ekvivalenata za

frazeološke jedinice koje se ne javljaju u kanoničkom obliku, već kao varijantni oblici ili, u konkretnom slučaju, autorske modifikacije. U tom smislu, analizirani primjeri ukazuju na činjenicu da se kod prevoda frazeologizama, čak i kada nijesu kulturološki specifični ili markirani, a pri tome se ne javljaju u konvencionalizovanom obliku, najčešće primjenjuje metod doslovnog prenosa. Takav pristup u biti može biti uslovljen svjesnim odabirom prevodilačke strategije, koja bi, u skladu sa prirodom izvornog djela, u konkretnom slučaju bila usmjerena na očuvanje specifičnosti originala i bogaćenje ciljnog jezika sredstvima izvornika. Sa druge strane, ovakva vrsta korespondencije, predstavlja optimalno rješenje ukoliko se sačuvaju izvorni elementi, a istovremeno se upućuje i na ekvivalentan izraz u jeziku cilju. Budući da je za poslovice i izreke pored semantičke veoma važna i formalna struktura, jedan od načina da se pomenuta korespondencija postigne je da se u prevodu sačuvaju karakteristični strukturni modeli. Ukoliko imamo u vidu da su rješenja ovakve vrste u prevodnim verzijama izostala, smatramo da je na odabir metode doslovnog prevoda u najvećoj mjeri uticala upravo visoka zastupljenost autorskih modifikacija u okviru date kategorije, koja se u značajnoj mjeri odražava i na probleme prilikom semantizacije izraza. Na osnovu navedenih podataka može se zaključiti da se, kada su invarijantne semantičke vrijednosti u pitanju, i u ovom frazeološkom žanru daje prioritet denotativnom značenju, dok se entropija u najvećoj mjeri javlja na stilskoj ravni.

Rezultati predstavljeni u okviru četvrtog poglavlja odnose se na prikaz traduktoloških tehnika koje su prevodioci Njegoševih djela koja sačinjavaju korpus koristili za smanjivanje prevodne entropije u okviru frazeološkog segmenta leksikona. U tom smislu, dat je pregled primjera supstitucije lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom i zamjene slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom (uz primjenu različitih prevodilačkih manevara: redistribucije, eksplicitacije, transpozicije, modulacije, amplifikacije, arhaizacije leksike) za svako djelo i prevodnu verziju ponaosob, te pregled ekstratekstualnih objašnjenja i primjedbi prevodioca u odnosu na jezički, socio-kulturni i istorijski kontekst, mitološke informacije, običaje, vjerovanja i legende reflektovane u semantici analiziranih frazeoloških jedinica.

Na osnovu utvrđenih teorijskih postavki i dobijenih empirijskih rezultata u okviru pojedinačnih kategorija frazeoloških jedinica, a na osnovu tumačenja u svijetlu postavljenih ciljeva i hipoteza, formulišu se opšti zaključci i vrši statistička obrada podataka koja je predstavljena u poglavlju posvećenom zaključcima.

2.5. Zaključci

Na osnovu rezultata kvalitativne analize sprovedene u centralnom dijelu rada, kandidatkinja je korektno iznijela zaključna zapažanja koja su u potpunosti logično izvedena i usaglašena sa rezultatima rada. Zaključci formulisani u završnom poglavlju i u radu uopšte potvrđuju se i na osnovu statističke analize kvantitativnih podataka za ukupnu strukturu prevodnih korespondenata: u prevodnim verzijama *Gorskog vijenca* dominira nefrazeološki prevod, najčešće ostvaren direktnim prenošenjem jedinica čiji rezultat su mahom kalkovi ili bukvalan prevod. Udio frazeološkog prevoda varira u zavisnosti od žanra, pri čemu je najniži u kategoriji poslovice i izreka, koje su pored toga što predstavljaju jedinice specifične kulturološke sadržine, najčešće posvjedočene u nestandardnom, tj. modifikovanom obliku. Kod jedinica koje su, poput uzrečica, bez izrazite kulturološke obojenosti, a javljaju se u kanoničkom obliku, udio frazeološkog

prevoda znatno je veći.

Dobijeni kvantitativni podaci i rezultati sprovedene kvalitativne analize upućuju na zaključak da su odabir egzotizujuće prevodne strategije i invarijantnih/varijantnih semantičkih vrijednosti, lingvokulturološka specifičnost jedinica, te pojava nestandardnih formi izraza, odnosno autorskih modifikacija faktori koji ovakvu strukturu u najvećoj mjeri određuju. Posve drugačiji odnos frazeološkog i nefrazeološkog prevoda u strukturi prevodnih korespondenata jedinica ekscerpiranih ih *Lučē mikrokozma*, tj. veća zastupljenost frazeološkog i nultog prevoda upućuju na odomaćujuću prevodnu strategiju koja je, takođe, umnogome uslovljena prirodom samog djela i u njemu posvjedočenih frazeoloških jedinica. Rezultati kvalitativne i kvantitativne analize prevodnih korespondenata za jedinice potvrđene u pjesmi *Noć skuplja vijeka* takođe se tumače u okviru datog poglavlja, ali se zbog relativno malog broja primjera ne mogu izvoditi opšti zaključci.

3. KONAČNA OCJENA DISERTACIJE

3.1. Usaglašenost sa obrazloženjem teme

Razmatrana disertacija je u cjelosti usaglašena sa obrazloženjem teme. Sva poglavlja u radu, naslovi i podnaslovi su logično, sistematično i gradualistički strukturirani.

3.2. Mogućnost ponovljivosti

Teorijski okvir istraživanja i metodološki postupci su jasno definisani i opisani, što omogućava replikabilnost istraživanja, kao i proširenje i produbljivanje predmetne studije u skladu sa mogućim pravcima daljih istraživanja okvirno definisanim u cjelini koja slijedi. Ova disertacija predstavlja teorijske i metodološke temelje na kojima se mogu nastaviti i dograditi slična istraživanja, npr. na tekstovima drugih crnogorskih pisaca i njihovim prevodima i na druge jezike, ne samo engleski.

3.3. Buduća istraživanja

Kandidatkinja se u radu u više navrata osvrnula na nekoliko mogućih pravaca daljeg proširivanja istraživanja u okviru primjenjenog teorijsko-metodološkog okvira i dobijenih rezultata analize. Imajući u vidu savremene tendencije u proučavanju frazeologije sa aspekta utemeljenosti u kulturi, neka od budućih istraživanja mogla bi biti isključivo usmjerena na kulturološki sadržaj frazeoloških jedinica datog korpusa, koristeći pritom metodologiju predstavljenu u radu. Budući da su ključne dimenzije istraživanja u smislu utvrđivanja stepena utemeljenosti frazeoloških jedinica u kulturi u odnosu na strukturo-semantičke vrste, semantičkog nivoa za koji se vezuju kulturne činjenice (izvorni ili ciljani domen) i dimenzija kulture koje se reflektuju u frazeološkom značenju definisane i u globalu obrađene i ilustrovane konkretnim primjerima, te da se značajan broj relevantnih informacija može pronaći i u dijelu posvećenom analizi prevodnih korespondenata, istraživanje bi bilo moguće sistematizovati i proširiti konkretnim podacima za sve pojedinačne jedinice korpusa. Drugi pravac podrazumijeva sveukupnu evaluaciju prevoda i retradukcija obuhvaćenih korpusom na leksičkom (istraživanje bi obuhvatilo i ostale segmente leksikona), sintaksičkom i tekstualnom nivou, te gradiranje datih segmenata u odnosu na skalu na semantičkoj, gramatičkoj i stilskoj ravni. U teorijskom smislu, stvorili bi se uslovi za uspostavljenje sveobuhvatnog modela za vrjednovanje prevoda, pri čemu bi modeli za leksički segment predstavljeni u disertaciji mogli poslužiti kao polazna osnova. U pogledu daljih kontrastivnih istraživanja i doprinosa uporednoj idiomatici, na osnovu predloženih prevodnih rješenja za svaku jedinicu ponaosob, izrađenog rječnika

međujezičkih korespondenata i podataka dobijenih upotrebom alata korpusne lingvistike, bilo bi moguće produbiti uporednu analizu jedinica nezavisno od konteksta, tj. pomjeriti fokus sa ekvivalencije na nivou prevodnih korespondenata na podudarnosti (i razlike) analiziranih jedinica na sistemskom nivou. U tom smislu kao smjernice mogu poslužiti analiza i rezultati dobijeni kontrastiranjem jedinica izvornika i cilja u okviru poglavlja o somatskoj frazeologiji.

3.4. Ograničenja disertacije i njihov uticaj na vrijednost disertacije

U ovoj disertaciji, kako u preglednom, tako i u empirijskom dijelu, nijesu primijjećena ograničenja u pogledu korišćenog metodološkog postupka koja bi se mogla odraziti na vrijednost istraživanja. Izvjesna objektivna ograničenja koja postoje inheretna su samom postupku vrednovanja prevoda gdje je, iz više razloga, nemoguće postići nivo egzaktnosti svojstven prirodnim naukama. U prvom redu, prevodna operacija se ne iscrpljuje uspostavljanjem ekvivalencija u okviru različitih segmenata i ravni teksta, već uvijek sadrži određenu estetsku, kreativnu i sveukupno umjetničku dimenziju, koja se ne može svesti na isključivo provjerljive ocjene i nužno uključuje dozu subjektivnosti evaluatora. Takođe, u teoriji prevođenja ne postoje opšteprihvaćena i precizno koncipirana evaluativna načela i modeli, te i to može u određenoj mjeri uzrokovati relativizaciju egzaktnosti procesa vrednovanja prevoda. Sa druge strane, u ovom radu se, u cilju postizanja većeg stepena sistematičnosti i objektivnosti kombinuju metode i normativi različitih evaluativnih modela: tradukometrije, pristupa utvrđivanju invarijantnih i varijabilnih semantičkih vrijednosti Jiržija Levija (1982), različitih tumačenja i tipologija prevodnih rješenja frazeoloških jedinica, kao i metode i alati korpusne lingvistike. U konačnom, budući da razmatrana disertacija obuhvata analizu jednog segmenta leksikona, ona nije usmjerena na ispitivanje globalne ekvivalencije između tekstova i samim tim uspostavljanje kompletnog evaluativnog modela prevoda nije moguće. Istovremeno, prednosti pristupa primijenjenog u disertaciji ogledaju se u činjenici da rezultati dobijeni na mikroanalitičkom nivou, tj. nivou uzorka omogućavaju veći stepen preciznosti i konzistentnosti u praćenju pojedinačnih prevodnih rješenja. Pored toga, fokus istraživanja utvrđen je u odnosu na funkciju jedinica u pogledu ostvarenja globalne funkcije prevoda. Drugim riječima, imajući u vidu prirodu ispitivanih jedinica koje su same po sebi spremište različitih kulturnih informacija, analiza nužno obuhvata i makrokontekst, tj. vanjezičke parametre i sociokulturološku dimenziju prevoda.

Orginalni naučni doprinos

Predmetna disertacija je izvorni naučni rad koji predstavlja značajan doprinos istraživanjima u oblasti traduktologije, frazeologije i njegošologije, tj. naučne interpretacije Njegoševog jezika i djela. U prvom redu, prevodna analiza frazeoloških jedinica na relaciji crnogorski - engleski jezik predstavlja oblast koja do sada nije bila predmet lingvističke pažnje u Crnoj Gori. Značaj i doprinos rada mogu se sagledati u svijetlu činjenice da prevodenje frazeologije zbog same prirode jedinica predstavlja jedan od najvećih izazova u teoriji i praksi prevodenja. Problem je u konkretnom slučaju još kompleksniji, budući da korpus u najvećem dijelu sačinjavaju jedinice kulturnospecifičnog sadržaja, te da se transponovanje svih implikacija izraza vrši na nivou dva jezika koji, mada spadaju i istu porodicu jezika, nisu ni genetski tijesno povezani, niti kulturološki bliski.

Na polju traduktologije mogu se izdvojiti opšti i specifični doprinosi razmatrane disertacije. Budući da se za konkretni nivo analize prevoda koriste precizno definisani kriterijumi koji podrazumijevaju kombinovanje metoda i normativa različitih evaluativnih modela, opšti doprinos disertacije datoj oblasti mogao bi se ogledati u izvjesnom unapređenju metodologije evaluacije prevoda. Drugim riječima, doprinos se ogleda u daljoj razradi teorijskih modela i načela za evaluaciju prevodne ekvivalencije, tj. iskoraku u pravcu uspostavljanja organizovanog i metodično koncipiranog modela za vrednovanje prevoda.

Analiza jedinica korpusa sa stanovišta utemeljenosti u kulturi, osim implikacija koje ima na polju uporedne idiomatike, veoma je značajna za translatoologiju, budući da utvrđivanje sociokulturoloških normi i specifičnosti omogućava procjenu potrebe za umetanjem 'kulturološkog filtera' u prevodu, što se u značajnoj mjeri odražava kako na globalnu prevodilačku strategiju, tako i na pojedinačna rješenja za konkretne prevodne jedinice. Tematska i leksička raznorodnost analiziranih Njegoševih djela, kao i širok vremenski okvir u kojem nastaju prevodi i retradukcije takođe u velikoj mjeri utiču na značaj rezultata i implikacije na polju traduktologije. Budući da značajne razlike u vremenu nastanka izvornih djela i prevoda i/ili retradukcija podrazumijevaju prevodni transfer u vremenski i situaciono pomjerenoj ravni, te da se prenos kulturnospecifičnih elemenata naročito usložnjava u prevodu u dijahroniji, to se na osnovu datog segmenta istraživanja može steći uvid u načine ostvarivanja transfera na koji potencijalno utiču traduktološke tendencije određenog perioda, književna tradicija u izvornoj i ciljnoj sredini, te sklonosti prevodioca, što je posebno značajno za komparativnu analizu više prevoda istog djela. U prilog tezi o značaju tematske raznorodnosti korpusom obuhvaćenih djela u smislu uvida u načina tretiranja jedinica u prevodu idu i različiti kvalitativni i kvantitativni pokazatelji dobijeni analizom prevodnih korespondenata za jedinice *Gorskog vijenca* i *Luče Mikrokozma*.

U praktičnom smislu, među značajnijim rezultatima disertacije izdvajaju se formulisanje rješenja, tj. korespondenata i funkcijsko-komunikacijskih ekvivalenata za sve primjere neadekvatnog prevoda, kao i izrada rječnika međujezičkih frazeoloških ekvivalenata koji se temelji na rezultatima kvalitativne analize i egzaktnih podataka o frekvenciji jedinica dobijenih pomoću alata korpusne lingvistike. Po pitanju doprinosa proučavanju Njegoševog jezika, tj. frazeologije izdvajaju se dva značajnija segmenta. Prvi je predlog okvira i metoda za ispitivanje kulturnih činjenica nataloženih u semantici konkretnih jedinica u zavisnosti od strukturno-semantičke vrste, semantičkog nivoa za koji se date činjenice vezuju i dimenzija kulture reflektovanim u frazeološkom značenju. Drugi segment podrazumijeva izvjesne implikacije za tumačenje pojedinih izvornih izraza, gdje podaci dobijeni prevodnom analizom (uz prethodna i eventualna slična buduća istraživanja) mogu biti od pomoći pri rasvjetljavanju tzv. tamnih mjesta, tj. pri semantičkoj rekonstrukciji jedinica oko čijeg

tumačenja postoje izvjesna neslaganja u naučnim krugovima. U konačnom, rezultati disertacije nisu značajni samo u okviru navedenih naučnih oblasti, već imaju svoju vrijednost i za pedagoški rad na prevodilačkim studijama, kao i u smislu smjernica za profesionalne prevodioce i kritičare književnog prevoda, te dalju retradukciju djela obuhvaćenih korpusom na engleski i/ili druge strane jezike.

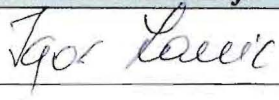
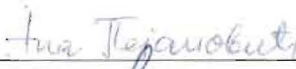

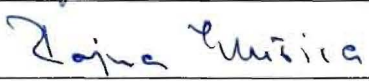
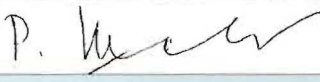

Mišljenje i prijedlog komisije

Na osnovu detaljne analize priložene disertacije, Komisija je jednoglasno zaključila da doktorska disertacija *Frazeologizmi u Njegoševim djelima i njihovi prevodni korespondenti na engleskom jeziku* mr Jelene Mrkaić u potpunosti ispunjava uslove i standarde koji se zahtijevaju od disertacije iz oblasti nauke o jeziku. Ovaj zaključak potkrijepljujemo sljedećim:

- Kandidatkinja je postavila ciljeve i hipoteze i definisala strukturu rada na adekvatan način i time pokazala da vlada ovom naučnom problematikom.
- Sintezom više odgovarajućih pristupa istraživanju – evaluacije i kritike prevoda, konceptualne i lingvokulturološke analize jedinica obuhvaćenih korpusom, primjenom alata i metoda korpusne lingvistike, kao i kvantitativne i kvalitativne analize dobijenih podataka, kandidatkinja je došla do preciznih i validnih rezultata u svakoj istraživačkoj cjelini disertacije.
- Disertacija je napisana preciznim naučnim stilom. Zasnovana je na obradi obimnog paralelnog književnog korpusa i primjeni relevantne i savremene literature, kako iz oblasti traduktologije, tako i iz oblasti frazeologije i njegošologije, tj. naučne interpretacije Njegoševog jezika i djela.
- Određeni rezultati istraživanja¹ obrađeni su u studijama autora objavljenim u međunarodnim časopisima i izloženim na Međunarodnom naučnom skupu „Njegoševi dani“.
- Ova disertacija predstavlja prvi primjer prevodne analize uporednog korpusa frazeoloških jedinica na relaciji crnogorski - engleski jezik. Pored toga, specifičnost rada je i u samom pristupu i metodologiji: analiza i evaluacija prevodnih korespondenata u odnosu na procjenu kvaliteta prevoda i nivo gradiranja (težine) grešaka i adekvantnih rješenja pri transferu obuhvata kako neegzaktne pristupe evaluaciji prevoda zasnovane na teorijskim modelima i usmjerenjima u okviru teorije prevođenja, tako i precizne kvantitativne podatke dobijene primjenom alata i metoda korpusne lingvistike. Poseban značaj ove teme jeste što se na osnovu ovog kompleksnog istraživanja dosadašnjih prevoda kanonskih Njegoševih djela na engleski jezik, ti prevodi mogu poboljšati čime se može doprinijeti boljoj recepciji i razumijevanju Njegoševih tekstova i crnogorske kulture.
- Teza kandidatkinje Jelene Mrkaić predstavlja izvorni naučni rad sa jasno definisanim ciljevima i naučno zasnovanim i pouzdanim rezultatima. Predstavlja značajan naučni doprinos i unapređenje saznanja u nekoliko naučnih disciplina: traduktologiji, frazeologiji i njegošologiji, šire i montenegristici i anglistici, a kandidatkinja mr Jelenu Mrkaić pokazala se kao odličan i potpuno kompetentan istraživač u tim disciplinama. Uzevši sve izloženo u obzir, Komisija pozitivno ocjenjuje doktorsku disertaciju mr Jelene Mrkaić i sa zadovoljstvom predlaže Vijeću Filološkog fakulteta i Senatu Univerziteta Crne Gore da prihvati ovaj Izvještaj i odobri javnu odbranu doktorske disertacije pod nazivom *Frazeologizmi u Njegoševim djelima i njihovi prevodni korespondenti na engleskom jeziku*.

Izdvojeno mišljenje

(popuniti ukoliko neki član komisije ima izdvojeno mišljenje)

Ime i prezime _____	
Napomena	
(popuniti po potrebi)	
KOMISIJA ZA OCJENU DOKTORSKE DISERTACIJE	
Prof. dr Igor Lakić, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora, predsjednik	
Prof. dr Ana Pejanović, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora, član	
Prof. dr Marija Krivokapić, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora, član	
Prof. dr Rajka Glušica, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora, član	
Prof. dr Radmila Šević, Univerzitet u Novom Sadu, R. Srbija član	
Datum i ovjera (pečat i potpis odgovorne osobe)	
U Nikšiću, 2021. godine	
	 DEKAN